

mestall

(mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses.)

Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

MUSEUS I MÓN RURAL

Els museus de petits territoris són centres compromesos amb el seu entorn social i físic i pretenen entendre'l i actuar-hi. En aquest sentit, tenen essencialment tres eixos interrelacionats d'actuació: el patrimoni, la comunitat i el territori. Per mitjà del patrimoni s'intenta aconseguir un arrelament amb el territori i una intercomunicació amb la comunitat. Aquest és el model dels museus locals i comarcals desenvolupat a Catalunya a partir de principis de la dècada dels anys 80, o el dels ecomuseus. Una part important del patrimoni sobre el qual actuen els museus de petits territoris, per tal de conservar-lo, investigar-lo i difondre'l, és un patrimoni rural.

Els canvis que s'han donat en les darreres dècades en el món rural han comportat un ràpid abandonament d'unes determinades formes de vida i tècniques de treball. El sentiment de recança produït per aquesta pèrdua ha potenciat el seu caràcter identitari i s'ha traduït en accions de conservació i en una patrimonialització dels elements materials procedents d'aquest món. Els museus han actuat de centres aglutinadors d'aquestes inquietuds i, per exemple, a les comarques gironines, de la setantena de museus existents, diversos estan dedicats de manera específica al món rural i una proporció elevada hi fan alguna referència.

Els museus d'entorn rural són centres que estan integrats en la comunitat del territori on es troben i aquest fet els

converteix en llocs de participació i desenvolupament social i cultural d'aquesta comunitat. Són centres que es dirigeixen a aquesta població local, però també als visitants exteriors tot contribuint, mitjançant el binomi patrimoni-turisme, al desenvolupament sostingut de la comunitat on es troben.

Pel que fa referència específicament a la recerca, aquests museus poden constituir un element important de suport. La persona que investiga sobre temes rurals podrà copsar-hi bé la integralitat del seu treball ja que aquí podrà disposar d'objectes ben documentats i, al mateix temps, tindrà al seu abast documentació escrita, oral i gràfica. D'acord amb el compromís d'aquests museus amb el seu territori, un altre aspecte a tenir també present és la seva capacitat de difusió dels resultats de la recerca a partir d'exposicions, materials didàctics, publicacions ...

Les potencialitats dels museus en relació al món rural són moltes i diverses. En aquest sentit, però, el repte essencial que tenen plantejat aquests centres és no convertir-se en aparadors d'objectes i aconseguir incentivar la reflexió i una revalorització del món rural.

Foto: MEMGA

Gabriel Alcalde (Universitat de Girona)
Josep Manuel Rueda (Museu Etnològic del Montseny, Arbúcies)

Josep Canal i Roquet

Investigador dels remences

Ens podria explicar quan va començar a interessar-se per la pagesia medieval?

Bé, he de dir, de primer, que els meus estudis i el meu treball -he estat funcionari de l'Estat- no tenien res a veure amb aquest món. És clar que, en el fons, jo sempre l'havia enyorat; de petit, el meu pare em portava a la Catedral, i m'ensenyava aquelles làpides... i això em va quedar a dintre. Després, de més gran, em va anar sortint l'esperit d'investigació; primer em vaig dedicar a la Prehistòria i ara finalment a la investigació medieval, que m'omple molt. M'he concentrat en una qüestió molt complexa. Ja ho deia Vicens Vives: qui vulgui investigar la pagesia de remença, que sàpiga que es fica en una qüestió enorme, complicada i llarga.

Van ser les obres de Vicens Vives les que van despertar-li l'interès pel tema?

No ben bé, primer vaig conèixer pagesos. Parlo dels anys 45 i 50. A la Vall d'Hostoles els masos encara funcionaven pràcticament tots. El món dels pagesos em va interessar molt. Eren gent rústega, gent sensata, i donava gust de parlar-hi. Però durant molts anys vaig ignorar que tot allò estava ple de documents. Jo pujava al castell, que m'impressionava, però no sabia que fos un castell feudal. Un propietari a qui vaig preguntar: "i tot això a l'edat mitjana, què era?", em va respondre "La selva. Això era selva". I mentre em deia "això era selva", a casa seva tenia tres-cents pergamins. Després sí, després ja vaig llegir Vicens Vives i la resta... però sobretot Vicens Vives. I el vaig llegint cada dia, escoltin. Què diu en Vicens Vives, d'això?

I és veritat que va fer arribar un exemplar de la "Historia de los remensas" de Vicens Vives al subcomandante Marcos, de Chiapas?

Bé, vaig coincidir amb un professor mexicà en una taula rodona que vam organitzar a Sant Feliu de Pallarols. Ell va parlar de Chiapas i jo de la Vall d'Hostoles. Vaig dir: "malgrat que hi ha cinc-cents anys de diferència, hi ha molts punts en comú". La geografia: a la vall d'Hostoles els remences es refugiaven a la muntanya, a Chiapas, quan els atacava l'exèrcit Federal, a la Selva Lacandona. L'existència d'un líder indiscutible, Vemtallat aquí, i el *subcomandante* allà... La pressió senyorial contra els remences aquí, i allà la pressió contra els indígenes... I sí, vaig fer arribar al *subcomandante* Marcos el llibre de Vicens Vives i coses nostres, a través d'aquest professor mexicà.

Els que el visiten queden impressionats per la quantitat de fitxes i documents acumulats. Molts provenen d'arxius privats. Com va iniciar-se en la recerca documental i, en particular, en la recerca d'aquests arxius?

Una germana meva estava casada amb un noi del mas Pallarols. El mas Pallarols ha resultat ser un alou importantíssim. Això va ser bàsic perquè en l'arxiu familiar hi ha documents que revelen la pressió feudal per a convertir l'alou en remença. Jo, de primer, no hi entenia res d'aquests documents. Però el doctor Calzada -gran paleògraf, historiador...- em va dir: "no et preocupis, el llatí d'aquella època és força aigualt; hi ha moltes paraules catalanes, i a més té un vocabulari molt limitat". En aquell arxiu vaig trobar-hi uns cent cinquanta documents, que

Foto: Mònica Bosch

Josep Canal i Roquet va néixer a Girona el 1920. Funcionari de l'Estat, és censor jurat de comptes i auditor. Cofundador de l'Associació Arqueològica de Girona, a la dècada dels setanta començà a interessar-se per les indústries humanes del Paleolític Inferior, i intervingué en estudis sobre les indústries del Puig d'en Roca, el Cau del Duc i el jaciment de Serinyà. Publicà nombrosos articles en revistes especialitzades i finalment, el 1985, amb Eudald Carbonell, *Catalunya Paleolítica*, on es posà de manifest la presència de l'home primitiu a les comarques gironines. Per aquests treballs la Universitat Rovira i Virgili li ha retut homenatge recentment. Interessat pel món dels pagesos, s'interessà per la trajectòria de la pagesia de remença i els mals usos, reunint valuosa documentació inèdita de les cases pairals de la Vall d'Hostoles (La Garrotxa) i de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, així com dels diversos arxius públics i eclesíastics de les comarques gironines, es especial l'Arxiu Històric Comarcal d'Olot. Ha col·laborat en la preparació d'una exposició sobre les revoltes agràries del segle XV a Catalunya, a partir de la història dels masos. Té publicats diversos treballs sobre el procés remença i té la intenció de redactar un treball que ajudi a comprendre el perquè de les revoltes del segle XV i de la publicació de la Sentència Arbitral de Guadalupe de 1486, també del punt de vista de la vida dels masos. Col·labora també en la investigació de la història urbana de Girona, tema molt vinculat amb l'anterior. És membre fundador de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

abasten des de 1180 fins a la sentència de Guadalupe. Els pergamins que hi ha a la Vall d'Hostoles, tenint en compte només els masos grans, que són els que tenen pergamins, i que són uns vuit o nou masos, deuen ser més de 2000. Jo he comprovat que a la Vall d'Hostoles hi ha algun mas que té 500 pergamins, el d'aquest parent meu en té 150... Alguns me'ls han deixat, d'altres no. Hi ha una casa que en té una arca plena, però no me'ls han deixat veure. Perquè hi ha de tot. Hi ha qui te'ls deixa emportar, fotocopiar i tornar. Hi ha qui te'ls deixa mirar, però no en fas gaire res, perquè cadascun d'aquests pergamins requereix passar-s'hi una bona estona. Els pergamins s'han de tenir, s'han de meditar. Sempre que puc en faig fotocòpies. I ara jo, a casa, me'ls miro tranquil·lament, a l'hora que vull...

Després, sempre que he pogut, he completat la informació amb les notícies procedents d'altres arxius. Molt al començament de la meua investigació vaig escriure una carta al senyor Udina, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dient: "necessito un document que vostès tenen referent al castell d'Hostoles". I el senyor Udina em va contestar: "no li envio pas, però si ve, n'hi donaré cinquanta, de documents referits a aquest castell. Vaig sortir d'allà amb cinquanta documents fotocopiats. I vaig continuar demanant i rebent documents per correu. Ara això no és possible.

L'Arxiu Històric Comarcal d'Olot ha estat l'altre gran pilar de la meua investigació. Vaig anar a veure en Mayans. Què hi ha de la Vall d'Hostoles? Tres-cents llibres de la notaria de la vall, el primer dels quals data de 1296. Perquè la Vall d'Hostoles comprèn set parròquies, però una sola notaria. Això

"Vaig fer arribar al subcomandante Marcos el llibre de Vicens Vives"

ha estat una sort. He pogut estudiar amb detall el període de 1296 a 1486. N'he tret milers de documents. Capítols matrimonials: cinc-cents. Absolucions i redempcions: sis-cents... Nous establiments de masos rònecs: setanta... És a dir, he pogut fer el plànol de la vall abans de la pesta, això és bàsic, perquè si no saps això...

En la presentació de l'exposició sobre els remences a la Vall d'Hostoles, vostè reivindica la història des dels masos. Podria explicar què vol dir amb això? I en què ha concentrat els seus esforços?

Fins no fa gaire, què es coneixia de la història medieval del país? Les relacions entre els senyors i els reis. Dels pagesos? Res. En canvi, la documentació del mas proporciona la relació mas-castell. Podem aleshores documentar la relació mas-castell, i la relació castell-rei; ja tenim una visió més completa. I jo, què he fet? Sempre he intentat aproximar-me a la història combinant l'estudi de la documentació amb l'estudi sobre el terreny. He entrat en els masos, també en els derruïts. I m'he preguntat: què feia la gent aquí, com passaven la vida... I entenia millor els documents... els de la Cúria, per exemple. Perquè els senyors d'Hostoles tenien un jutge nomenat per ells a la Cúria. I trobes que empresonen aquest, que empresonen l'altre. Es veu allò del *dret de maltractar*. Que no es teoria; la realitat de la vida és allà. En tot cas, el més important que hem fet ha estat reconstruir una senyoria feudal.

Això pot ser interessant de fer-ho notar. Fer la història des dels masos, no ha significat deixar de banda l'estudi de les senyories?

De cap manera, Vicens Vives ja deia que una de les dificultats per a estudiar el fet remença derivava de la manca de bons estudis sobre les senyories feudals. Coneixem bé l'estructura de la senyoria de la Vall d'Hostoles. A la Vall d'Hostoles hi ha deu *millites*, més d'un per parròquia. I quinze batlles. Des del feudal fins al darrer senyor, cada senyor tenia un batlle. Tot estava sobrecontrolat. Cada pagès sabia quin castell havia de defensar en cas que el senyor cridés a *host i cavalcada*. I també hi havia els districtes moliners. El senyor feudal, o la senyora, assenyalava a cada pagès allà on havia

de moldre. El control sobre la producció era portat des dels castells. També hi havia l'Església. Els feudals controlaven els delmes, però l'Església cobrava la primícia, que Déu n'hi do!

Parli'ns del Centre d'Estudis Remences de la Vall d'Hostoles. I de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines.

El Centre d'Estudis Remences va néixer en el si de l'Esbart de la Vall d'Hostoles. L'Associació d'Amics de la Vall d'Hostoles, com primer es deia, es va crear per a commemorar la sentèn-

"Jo he fet un càlcul: si als arxius privats de la Vall d'Hostoles hi ha 2.000 pergamins, a la Catalunya Vella n'hi pot haver més de 40.000"

cia Arbitral de Guadalupe, el 1986. Es van fer una sèrie d'actes. Però nosaltres el que volíem es que aquestes celebracions es fessin en un context general. No cada Ajuntament per separat, sinó tots junts, i amb la col·laboració de la universitat, però no va ser possible.

Per això, quan va sortir l'Associació vaig veure el món una mica més obert, perquè vaig pensar: ara podrem entrar en contacte amb gent que treballarà altres llocs i podrem comparar els diferents estudis. Sempre s'ha dit: els masos de l'Empordà anaven d'una manera i els de la Muntanya d'una altra. L'Associació permetrà estudiar i comparar les diferents realitats... Un altre fet positiu és l'interés de l'Associació en els arxius privats. Guardo un article de Bonnassie, publicat a *Le Monde*, poc després de l'edició de *Catalunya mil anys enrera*, on deia que Catalunya tenia més documentació dels segles IX i X que tota Europa junta... És molt fort, això! Però quan corres els arxius... i els masos... te n'adones d'aquesta riquesa. Jo he fet un càlcul: si als arxius privats de la Vall d'Hostoles hi ha 2.000 pergamins, a la Catalunya Vella n'hi pot haver més de 40.000.

Text: Rosa Congost i Rosa Lluç

HOMES, MASOS, HISTÒRIA

LA CATALUNYA DEL NORD-EST (SEGLES XI-XX)

A cura de Rosa Congost i Lluís To

BIBLIOTECA
ABAT OLIBA
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

HOMES, MASOS, HISTÒRIA. LA CATALUNYA DEL NORD-EST (SEGLES XI-XX)

Aquest llibre, editat dins la col·lecció *Biblioteca Abat Oliba* de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, que ha estat coordinat pels doctors Rosa Congost i Lluís To de la Universitat de Girona. Es tracta d'una miscel·lània d'articles que ens condueix des del segle XI fins al XX a través d'un fil conductor, el mas de les comarques gironines, entès com un marc físic de sorprenent continuïtat malgrat la realitat social canviant. Els treballs que aplega *Homes, Masos, Història*, no són simples articles aïllats, sinó que responen a un esforç deliberat de posar en comú i discutir les idees de la historiografia actual. El debat ha tingut lloc principalment en els seminaris de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, oberts a la participació dels investigadors del món rural català.

Lídia Donat

SEMINARIS D'HISTÒRIA RURAL

Secció Jaume Vicens Vives ILCC

19 de novembre de 1999

"Collectivitats agràries a les comarques gironines (1936-1939)"

Marciano Cárdbas Carrascal, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines.

17 de desembre de 1999

"El sindicalisme dins el món forestal: els rodors de la comarca de La Selva (1900-1936)"

Roger Zamorano Rodrigo, becari de la Universitat de Barcelona.

28 de gener del 2000

"Pagesos i ciutadans al pla de Salt (segles XIV-XV)"

Lídia Donat Pérez, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines.

31 de març del 2000

"Aspectes de la formació del feudalisme a Catalunya"

Gaspar Feliu i Montfort, professor de la Universitat de Barcelona.

28 d'abril del 2000

"Nivells de vida, poder adquisitiu i pautes de consum a la Catalunya del set-cents"

Jaume Torras Elias i Lídia Torra Fernández, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives (Universitat Pompeu Fabra).

26 de maig del 2000

"La parcel·leria i la gestió de la gran propietat a la Catalunya contemporània"

Ramon Garrabou Segura, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Totes les sessions es faran a les 16:00 h a la sala de la secció Jaume Vicens Vives de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la UdG (Facultat de Lletres, Plaça Ferrater Mora, 1. 17071 Girona. Tel. 972 41 89 45).

EL FET REMENÇA

Exposició

La Vall d'Hostoles en temps dels remences, commemorativa del 500 aniversari de la mort de Francesc de Ventallat 1499-1999

Organitzada pel Grup d'Estudis Remences de l'Esbart de la Vall d'Hostoles
Arxiu Històric de Girona, del novembre de 1999 fins al febrer del 2000.

Aula d'experiències de l'AHG

El país d'en Ventallat, sortida a la Vall d'Hostoles.

Lloc de trobada: Plaça del Firal de Sant Feliu de Pallerols. Diumenge, 28 de novembre, a les 10 h. Durada aproximada: 4 h.

Conferència inaugural de l'exposició

Les tasques vinícoles a l'art de la Catalunya Medieval.

Francesc-J. de Rueda i Roigé, professor de la UAB. Sala d'actes de l'Arxiu Històric de Girona. Dilluns, 29 de novembre, 19 h.

Cicle de conferències sobre el fet remença

La pagesia de remença. Rosa Lluch, de la secció Jaume Vicens Vives de l'ILCC de la UdG. 13 de gener.

El segle XV: les revoltes remences i la sentència de Guadalupe. Josep Canal, del Grup d'Estudis Remences de l'Esbart de la Vall d'Hostoles. 20 de gener.

La pagesia després de la Sentència. Pere Gifre, president de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines. 27 de gener.

Fontana d'Or (Ciutadans, 19), a les 19 h.

Grup d'Estudis Remences de l'Esbart de la Vall d'Hostoles - Institut de Llengua i Cultura Catalanes - Associació Arqueològica de Girona - Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines.

agenda

Curs *El llatí dels documents dels segles XII-XVIII*, per Laureà Pagarolas; a l'Arxiu Històric de Girona, els dies 12, 13, 19, 20, 26 i 27 de novembre de 1999. Preu d'inscripció: 5.000 PTA. Informació: Arxiu Històric de Girona, tel. 972 21 80 12.

La Universitat de Vic organitza el seminari *Món rural a Catalunya: Evolució i factors de canvi*. Tindrà lloc a Vic els dies 29 i 30 de novembre de 1999. Preu d'inscripció: 8.000 PTA (alumnes becats: 3.000). Informació: Universitat de Vic, tel. 93 886 12 22 (ext. 241).

L'Ajuntament de Llagostera convoca la II *Beca de recerca "Esteve Fa Tolsonas"*, per a projectes d'investigació sobre qualsevol àrea de coneixement que tingui relació directa amb Llagostera, la seva gent, la seva història, el seu medi natural... Dotació: 100.000 PTA. Presentació dels treballs: Arxiu Municipal de Llagostera (Pl. del mercat, 5, tel. 972 80 54 36), fins al 31 de gener del 2000.

V Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya *L'Estructuració territorial de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai*, organitzat per L'Avenç a Barcelona els dies 10 i 11 de desembre de 1999. Inscripció: 6.000 PTA (fins al 30 de novembre). Informació: L'Avenç, tel. 93 488 34 82.

Seminari *Patrimoni etnològic a Catalunya, dinàmiques i perspectives*, organitzat pel Museu Etnològic del Montseny, La Gabella, a Arbúcies, els dies 26 i 27 de novembre de 1999.

mestall

redacció:

Mònica Bosch, Joan Corominas, Lídia Donat, Ricard Garcia, David Moré, Joaquim M. Puigvert

Per a informació i inscripcions:

ASSOCIACIÓ D'HISTÒRIA RURAL DE LES COMARQUES GIRONINES
Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA Tel. 972 21 80 12

Periodicitat prevista a partir del proper número: febrer, maig, octubre de cada any.